

I peule rije o anrabieve, ma a l'é tut vera!

J'ANVENSION ÈD LA SIENSA-MNIS

Al parlament europengh a dëscuto dë scrive ansima ai pachèt ëd sigaret "ël tabach a fa 500.000 mòrt a l'ann an Euròpa"; ël ministr parla d' "80.00 mòrt a l'ann për ël fum". S'i jè pense bin a-i é da avèj por: 80.00 mòrt a son ëd pi che ij mòrt për AIDS e 'd coj mòrt an vitura, miraco fin-a s'i j' bute ansema. E massé mes milion ëd gent a l'era 'n gròss travaj fin-a për Hitler.

A dev ess-je quaicòs ch'a va nen an costi nùmer. E a-i é: a son fàit an manera che s'it fume, quand che peui it meuire, it meuire **sempe** për ël tabach. Bele s'it l'has chità tant'ani andarera. Bele s'it meuire sgnacà da 'n pista-pere. Costlà a 'n fumador e a un nen-fumador a l'ha j'istesse conseguense e i chërdo che un ch'a fuma an mes a 'n taramòt, o sota 'n bombardament a cora j'istess arzigh d'un ch'a fuma nen. E d'àutra part, a l'é da 'n pess ch'an diso che d'it meuire it masse 'dcò coj ch'a tèn stan davzin ("fum passiv" a lo ciamo s'i; j'american, pi elegant, "sindrom da fum ambiental") e a l'é për lòn che, da quach part an America, a l'é pi nen possibil fumé, nen mach ant j'uffissi, ij bar e ij ristorant (tuti), ma për esempi an Maryland, ëdcò për la stra. it peule fumé a toa ca, ma s'it anvite quaidun e it l'has nen "polidà" l'aria, chiel-sì a peul fete causa.

D'àutra part a-i é nen mach ëd salute: ël nev nemis ëd la salute adev a l'é la carn, dzortut "rossa", e, sempe an Merica, a son an camin a dëscute se buté na taja ansima ai... grass. Ant ël sens ëd cicion.

Èl rasonament a va parèj: ij grass a ven-o malavi e a van a l'ospidal ëd pi che ij maire, a diso.

Cureje a posta. Donca, a vanta feje paghé. Coma? A-i son doe possibilità: l' "Osservadòri American ëd la Grassèssa (a esist, a esist...) a l'ha fàit la propòsta 'd buté na taja ansima a la ròba da mangé e beive ch'a fa angrassé, pi o meno dël quaranta për sent (!). A la quanca "fat tax" (taja dël grass).

L'A.M.A. (l'ordin american dij dottor) a l'é pi decis: fé paghé le taje 'dcò an sla base dël... peis. Adev a vanta ch'i sàpie che j'american ch'a son un pòch... disoma largh... a son apropré 97 milion. Gnanca mal, se al govern a l'han dabzogn ëd sòld... E se peuj ël govern a finan-

sia ospidaj e arserche mediche...

Già adev a-i é almen na scòla, an Canada, anté che le masnà a peulo pi nen mangé coj bon pastiss, tuta cicolata e grass, ch'a j' piaso tant ai cit (e nen mach a lor). Aj' contròlo le cartele: a deuvo mangé san. Për sò bin, as capiss. A l'é nen ciàira la posission legal ëd mare e nòne: s'a j' daran un cicolatìn, coreran-ne l'arzigh d'andé an pèrzon? E a sarà-lo për "tentà omissidi" o "difussion ëd dròga"?

As capiss che se esse grass a l'è na maladìa, pi un pais a l'é pòver e pi la gent a starà bin. A vanta mach fevlo capì: a smija che ij pòver a l'abio pròpi tanta veuja d'angrassé na frisa. E sempe për sté an Canada, a-i é n'auter nemis ëd la salute dont nojàutri i l'oma ancor nen sentù parlé (ma a rivrà 'dcò s'i, sté sigur): ij pèrfum. A l'han dëscuvert che, varda mach, a-i é n'alergia a tuti ij pèrfum e a j'odor nen naturaj. A la ciamo "MCS" (sensibilità chimica multipla) e a l'é, as capiss, un gròss problema sossial. Sempe pi 'd gent a sopòrta pi nen ij pèrfum.

A Ottawa, la capital, a l'han fàit na lege ch'av proibiss ëd monté ansima a 'n tram o na coriera s'i l'eve butave ëd colònia sota le sisie.

Èl döp-barba a basta già për esse da la part dël tòrt.

A-i sarà gnente da fé: s'a vegno j'amis për lege ëd la salute, ij "Veronesi" ëd tut ël mond, a sarà na ditatura, ma fatta për vòst bin e an sla base 'd preuve "scientifiche". Cole dla siensa-mnis.

Siensa-mnis (o "siensa-rotam") a l'é la tradusion ëd l'inglês "Junk science" e a indica tuta cola "siensa" sempe con tanti nùmer, ma an gener con pòch sust, dont an parlo soens a la tele e an sij giornaj. A l'é fàita 'n pòch a la lesta, a l'ha 'd gròss anteresse daré (le meisine a son carestiose e a rendo bin...) e d'amis potent e, an gener, a ariess sempe a dimostré lòn ch'a veul. Con na statistica.

Le statistiche a son l'arma fundamental ëd la siensa-mnis. La filosofia daré a l'é, për contra, cola ëd lè "stat-amis", ch'a fa nòsta bin e ch'as pija vardia 'd noi, che nojàutri i lo veuj o nò; cola idèja dë stat dont i l'oma parlà soens e che, second mi, i

dovoma amprende a consideré nòst pi gròss nemis. E, bele 'dcò se Veronesi av lo dirà mai, ël prim pais ch'a l'ha fàit an sël serio 'l fum ëd la campagna contra 'l bela e ij vissi an gener a l'é stàita la Germania. Pi o meno stant'ani andarera. Ant j'ani '30. Sbaruveve nen: un viaggi ant la siensa-mnis a peul esse sorgiss ëd gòj e passatemp amusant.

Coma quand ch'i lese che,

second na neuva arserca scientifica, ten-e d'osej antecà a fa chërse 'd set vire la possibilità 'd ciapesse un cancher ai polmon, o che s'it mange tròpe siole ant l'asil i arzigh 'd peule an cancher a la gola. I peule mach rije, nò? Ma, an essend che le folatà a taco pi che l'anfreidor, a sarà mej fé atension a la

siensa-mnis e ai sò amis, dzortut se j'amis as ciamo "ministr ëd la sanità".

L'ambreu j' gròss e la pi bela vitòria dla siensa-mnis a l'è autr cola contra ël tabach.

A l'han fane chërde che 'l tabach a l'é un dij pi gròss nemis ëd l'umanità e, da quand a l'han anventà (pròpi anventà) la stòria dël fum passiv, varda mach a-i é sempe pi 'd gent che 'l fum a-j' da pròpi fastudi. A-j' ven la tosse e la nausia: da pioré. Va a savèj përchè, ma na vira tut ès fastudi a l'era

'n pòch coma ch'a stan le còse për dabon.

Prim: fumé a fa nen bin. S'i fume e, dzortut, s'i fume tant, vòste possibilità 'd ciapeve 'n apropré des vire cole d'un ch'a fuma nen. Döp ch'i seve rivà a stant'ani d'età. Costa frase a-j' la gionto pròpi mai.

Second: a-i son sempe 'd pi 'd mòrt ëd cancher e, dzortut, ant ij pais dësvilupà, anté che la vita media a l'é rivà dzora djè 70-75 ani. E dzora djè stant'ani un ters ëd noi (se i rivèroma e speroma 'd sì) a meuir ëd cancher.

S'i fume, i feve chërse vòsta possibilità 'd pijevo ai polmon, s'i beive al fidich, s'i mange grass o tròpa carn o tròpa cicolata a lè stòmi e la prostata (a pròpi fastudi. A-j' ven la tosse e la nausia: da pioré. Va a savèj përchè, ma na vira tut ès fastudi a l'era

Ma s'i foma gnun-e 'd coste còse (e i foma bin), un ters ëd noi (se i rivèroma e speroma 'd sì) a meuir ëd cancher. Pijevo nen, a l'é parèj.

Ters: an tra ij mòrt ëd cancher da giovo a l'han nen dëscuvert gnun-a relassion sigura fra ij vissi (fumé, mangé o beive fòravia) e la maladìa.

Për la rason motobin sempia ch'a-i é nen na causa dël cancher: ël cancher a l'é semper na maladìa "multifattoria", con tante cause. Për esempi, a-i son almen quaranta agent ch'a fan chërse la probabilità dël cancher ai polmon (fé atension: nen ch'a lo fan evni).

L'asbest e 'l tabach a son mach doe 'd coste sostanse: e, pensé mach, ij fumador che a travajo (o a travajavo) con l'asbest (amiant për j'italian) a van meno a l'arzigh ëd cancher ai polmon che ij travajeur ch'a fumo nen. A smija che la nicotin-a a fa da pelicola contra la poer d'amiant.

Quart: cola branca dla siensa medica ch'a l'é l'epidemiologia a l'é fòrta quand ch'a peul studié na causa e n'arzultà.

L'epidemiologia a l'ha fane capì le rason dël coleira e dlè scorbut.

Ma a peul fé pòch se la causa ëd na maladìa a son già dontré e, se a son desen-e, le possibilità 'd rivé a trovè la solussion a son bele gnun-e.

E antlora: giù con ij nùmer ëd le statistiche, coma cole dj'osej an gabia e ël cancher ai polmon dont i l'oma parlà prima e an genera tute che an campa a còl la tele.

Ij papé originaj a pòrto sempe na cita frase a la fin, tipo "j'arzultà 'd cost travaj a son nen definitiv", "ël campion ëd l'arserca a l'é tròp cit për rivé a na conclusion sigura"; e, dzortut, "a vanta fé d'autre arserche, e avèj ëd finansiamènt për bondos, finamènt 'd podèj forù scientificamènt che..." Ma sta cita frase av la diso mai.

Mach dontré paròle an sël fum passiv: costa a l'é dabon un-a dle bale pi gròsse ch'a l'abio contane. A l'é stàita anventà e spantià da l'E.P.A., l'agenzia american-a për la tuta dl'ambient, ant ël 1992.

Èl rapòrt ëd l'E.P.A. a "dimostrava" che 'l fum passiv a l'era causa 'd 3.000 mòrt a l'ann an America. A l'é stàit an sla base dj'arzultà ëd l'E.P.A. che la legislassion american-a prima, e dj'òtri pais d'òp, a l'ha 'ncaminà a deje a còl ai fumador.

Mach che d'òp un pòch a son andàit a vardé coma l'E.P.A. a l'era rivà a sò bej arzultà. Con le statistiche, as capiss. Al'avio pijà 'd malavi ëd cancher ai polmon nen fumador e a l'avio ciamaje se, miraco, s'ò pare e soa mare, tranta o sinquant'ani anans (tanti dij malavi a l'avio stanta o otant'ani) a fumavo e se a duvertavo o nò le fnestre d'òp avèj fumà.

La pi gròssa part ëd noi a l'ha 'd problema a arcordesse lòn ch'i l'oma mangià martessà, ma, an gener, la gent a l'é pi che contenta ëd trovè quaidun da "ringrassié" 'd soa maladìa e a l'é pi che disponibil a arcordé tut lòn ch'a veulo j'arsercadore.

Nen contenta, l'E.P.A. a l'avia "trocionà" j'arzultà statistich, gnun-a, a mostravo gnun-a corelassion sognificativa. La corelassion fra fum passiv e cancher ai polmon a l'é 'dl' 1,19%; tant për capisse, a-i é na corelassion pi fòrta (ël 2%) fra mangé yògurt e ciapesse ël cancher a le overe; parloma peui nen ëd la corelassion fra mangé carn rossa e 'l cancher a la pròstata: 2,6%.

An pòche paròle: n'ambreu j'.

Èl 17 ëd luj dël 1998 un giudes federal american a l'ha condanà l'E.P.A. e a l'ha diciarà "nen valid" sò arzultà.

Ma sossì Veronesi av lo dis nen e antratant la siensa-mnis a va anans.

Mauro Tosco

“CONFRERIA DÈL LAMBEL” DONT IJ BUT A SON COJ